

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ
ДИРЕКЦИЯ „АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ“
ОТДЕЛ „АНАЛИЗ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА“

АНАЛИЗ НА ПЕНСИИТЕ ЗА ИНВАЛИДНОСТ ЗА ПЕРИОДА 2010 – 2016 г.

София

2017 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Общи условия за придобиване право на пенсия за инвалидност	2
II. Основни законови промени за периода 2000 – 2016 г. с отражение върху броя на пенсионерите и на пенсиите за инвалидност	3
III. Основни показатели за пенсиите за инвалидност и пенсионерите с пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г.....	5
3.1. Общо състояние	5
3.2. Новоотпуснати пенсии за инвалидност	9
3.3. Среден осигурителен стаж и средна възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност	13
3.4. Средна продължителност на получаване на лична пенсия за инвалидност	14
3.5. Средни основни месечни размери на личните пенсии за инвалидност	16
3.6. Разходи за пенсии за инвалидност	17
3.7. Добавки за чужда помощ към пенсиите	20
IV. Контрол, осъществяван от Националния осигурителен институт върху експертизата на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане	20
V. Резюме и заключение	23

Настоящият анализ обхваща период от седем години (2010 – 2016 г.) и проследява законодателните промени и динамиката на основните показатели, характеризиращи пенсиите за инвалидност в Република България. Анализът се фокусира върху броя на пенсионерите с пенсии за инвалидност, пенсиите за инвалидност и разходите за тях, както и върху резултатите от контролната дейност на медицинските комисии към териториалните поделения на НОИ и на лекарите-представители на НОИ в специализираните състави на НЕЛК, извършвана върху експертизата на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане.

Пенсиите за инвалидност се делят на две групи.

1) Пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност:

- пенсии за инвалидност поради общо заболяване;
- пенсии за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест.

2) Пенсии за инвалидност, несвързани с трудова дейност:

- пенсии за военна инвалидност;
- пенсии за гражданска инвалидност;
- социални пенсии за инвалидност.

I. Общи условия за придобиване право на пенсия за инвалидност

◆ **Пенсия за инвалидност поради общо заболяване (ИОЗ)** се отпуска при 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане (ТНР). Задължително условие е наличието на определен **осигурителен стаж**, според навършената възраст, като една трета от осигурителния стаж на лицата над 20-годишна възраст, трябва да е действителен:

- до 20-годишна възраст и за слепите по рождение и на ослепелите преди постъпването им на работа – независимо от продължителността на осигурителния стаж;
- до 25-годишна възраст – една година, като не по-малко от четири месеца трябва да е действителният осигурителен стаж;
- до 30-годишна възраст – три години, като не по-малко от една година трябва да е действителният осигурителен стаж;
- над 30-годишна възраст – пет години, като не по-малко от една година и осем месеца трябва да е действителният осигурителен стаж;
- инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпването на работа – една година действителен осигурителен стаж.

◆ Осигурените лица, загубили 50 и над 50 на сто от работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на **пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест (ТЗПБ)** независимо от продължителността на осигурителния стаж. Право на този вид пенсия имат осигурените лица, които работят по трудово или служебно правоотношение или като морски лица.

◆ **Пенсия за военна инвалидност** се отпуска на лица, които са загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали през време или по повод на наборната военна служба, службата в запаса или в резерва. Право на такава пенсия имат и лица, пострадали при оказване съдействие на въоръжените сили.

◆ Лицата, загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали при изпълнение на граждански дълг или случайно от органите на властта при изпълнение на служебните задачи на тези органи, имат право на **пенсия за гражданска инвалидност**.

◆ Право на **социална пенсия за инвалидност** имат лица, навършили 16-годишна възраст, с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане повече от 71 на сто.

II. Основни законови промени за периода 2000 – 2016 г. с отражение върху броя на пенсионерите и на пенсиите за инвалидност

Анализът обхваща периода от 2010 до 2016 г., но голяма част от основните законодателни промени, свързани с уреждане правото и размера на пенсиите за инвалидност по Кодекса за социално осигуряване (КСО) бяха извършени в годините преди това. По-важните от тях, довели до голямото нарастване на броя на пенсиите за инвалидност и последвалото им ограничаване, в хронологичен ред са:

◆ От 1 януари 2000 г. се въведе „точковата система“ за пенсиониране, като започна постепенно увеличаване на възрастта и броя на точките за правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Това накара много хора в предпенсионна възраст и безработни със здравословни проблеми да търсят друга възможност за пенсиониране, а именно получаването на пенсия за инвалидност чрез освидетелстване от ТЕЛК.

◆ От 1 януари 2000 г. се даде право на лицата, навършили 16 години, с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 71 на сто, към получаваната пенсия/пенсии да получават и социална пенсия за инвалидност в размер 50 на сто, а от 1 август 2000 г. – 25 на сто. Това законодателно решение е най-съществената причина за увеличаването на броя на пенсиите за инвалидност след 2000 г.

◆ Премахна се съществуващото в чл. 13, ал. 2 в отменения Закон за пенсиите (ЗП), преди влизането в сила на КСО ограничение, според което пенсия за инвалидност се отпускаше само при условие, че лицето е инвалидизирано не по-късно от две години след прекратяване на работата. Така се даде възможност на лицата, които не са отговаряли на условието за пенсиониране поради инвалидност, след отпадането на това допълнително изискване да се възползват от правата си.

◆ С Кодекса за социално осигуряване от 1 януари 2000 г. се въведе т. нар. „признат стаж“ за инвалидите. Когато към датата на инвалидизирането осигуреното лице е на по-ниска възраст от възрастта по чл. 68 от КСО, разликата между възрастта му, но не по-рано от навършване на 16 години, и възрастта по чл. 68, се признава за осигурителен стаж. При определяне на пенсията признатото за стаж време и съответната пропорционална част от процента за месеците осигурителен стаж се умножават с коефициент според степента на трайно намалената работоспособност/вид и степен на увреждане на лицето.

◆ От 1 януари 2002 г. на инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпване на работа се даде право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване, като изискването е да имат придобит осигурителен стаж от една година. Преди това тези лица нямаха право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване дори в случаите, в които те са били с дълъг трудов/осигурителен стаж, тъй като до този момент законът изискваше за правото на пенсия за ИОЗ стажът да е бил придобит до датата на инвалидизиране.

◆ От 1 януари 2005 г. контролът върху експертизата на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане започна да се осъществява чрез изградените медицински комисии (МК) към териториалните поделения на НОИ и включването на лекари-представители на института в съставите на ТЕЛК и НЕЛК.

◆ В пенсионното законодателство беше допусната възможност при еднакви изходни параметри, но различни правопораждащи дати, размерът на трудовата пенсия за инвалидност да е по-голяма от пенсията за осигурителен стаж и възраст. Това мотивира мнозина да поискат смяна вида на пенсията и получаване на пенсия за инвалидност в по-висок размер, използвайки техническата възможност тя да се изчисли от основа с по-висока стойност на средния осигурителен доход за страната. С цел прецизиране на законодателството в тази насока са следните две промени в КСО:

- От 1 януари 2005 г. се извърши промяна в чл. 74, ал. 3 от КСО, въз основа на която пенсия за инвалидност поради общо заболяване не се отпуска на лица, на които е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.
- През 2009 г. беше изменена правната норма (чл. 74, ал. 3 от КСО), която постановява да не се отпуска, възобновява и възстановява пенсия за инвалидност поради общо заболяване в случаите, когато лицата получават лична пенсия за ОСВ. През предходните години обаче голям брой пенсионери с пенсии за ОСВ се възползваха от правната възможност и техните пенсии за инвалидност продължават да се изплащат.

◆ С разпоредбата на новата ал. 3 (в сила от 2008 г.) на чл. 28 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС) се даде възможност пенсия за инвалидност поради общо заболяване да се отпуска и когато степента на трайно намалената работоспособност е под 50 на сто, при положение че лицето има и друг вид инвалидност вследствие трудова злополука и/или професионална болест, гражданска или военна инвалидност, но тя също е под 50 на сто. При сумиране на степента на ТНР поради общо заболяване с другите степени на ТНР поради трудова злополука и/или професионална болест, гражданска или военна инвалидност, лицето придобива право на пенсия за ИОЗ съобразно крайния процент, ако надвишава 50 на сто.

◆ През 2009 г. за първи път в осигурителното законодателство се предвиди да се отпуска пенсия за инвалидност по акт на органите на медицинската експертиза (МЕ), който е в процес на обжалване. От 1 юли 2009 г. с изменената изцяло разпоредба на чл. 98, ал. 7 от КСО се регламентира, че ако решението на ТЕЛК и НЕЛК бъде обжалвано от председателя на медицинската комисия или по реда на чл. 112 от Закона за здравето, до влизане в сила на решението на НЕЛК, съответно на съда по обжалваното решение на органите на МЕ да се отпуска, възобновява и възстановява пенсия за инвалидност в размер на социалната пенсия за старост.

◆ От 1 януари 2012 г., с промени в КСО, за МК се въведоха нови срокове и ред за упражняване на контрол върху решенията на органите на медицинската експертиза, постановени по повод на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане. Медицинските комисии разглеждат всички експертни решения с определена 50 и над 50 на сто ТНР. До 31 декември 2011 г., контролът, осъществяван от МК, обхващаше само една част от експертните решения на ТЕЛК, а именно тези на първично освидетелстваните лица и на лицата, на които процентът трайно намалена работоспособност, определен при преосвидетелстването, дава основание за първоначално отпускане на пенсия за инвалидност, за отпускане на нов вид пенсия за инвалидност или първоначално отпускане на добавка за чужда помощ.

◆ От началото на 2012 г. с нормативна промяна в Закона за здравето се регламентира отпадането на представителите на НОИ в ТЕЛК и оставането на представители на института само в специализираните състави на НЕЛК.

◆ В сила от 1 януари 2015 г. като допълнително условие за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване на лицата над 20-годишна възраст се въведе изискването една трета от изискуемия осигурителен стаж да е действителен, а за инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпване на работа – целият изискуем осигурителен стаж от една година да е действителен. Аргументът за това е, че те са пенсии за трудова дейност и е необходимо хората да са работили през определен период от време и да имат реален осигурителен принос.

◆ След 1 януари 2015 г. социална пенсия за инвалидност вече не може да се получава заедно с друг вид пенсия. До тази дата тя се отпускаше към друг вид пенсия, като се изплащаше в размер 25 на сто от пълния и размер. Отпуснатите до края на 2014 г. такива пенсии ще продължат да се изплащат и в бъдеще в размера, в който са отпуснати, но без да се актуализират и осъвременяват. Социална пенсия за инвалидност ще продължи да се отпуска като първа пенсия на лицата, които нямат право на друг вид пенсия и по този начин ще се

възстанови нейния основен характер – социалния, т. е. да подпомогне лицата с увреждания, които са останали без никакви доходи.

◆ От 1 януари 2016 г. пенсията за инвалидност (както поради общо заболяване, така и поради трудова злополука и професионална болест) вече се спира и при неспазване от пенсионера на предписанията на органите на експертизата на работоспособността по отношение на противопоказаните условия на труд (нова т. 5 в ал. 1 на чл. 95 КСО).

◆ С промени в НПОС, в сила от 1 януари 2016 г., се разшири обхватът на разпоредбата, ограничаваща получаването на повече от една пенсия с включването на пенсии, отпуснати съгласно законодателството на друга държава. С тази промяна не може да се изплащат социална пенсия за старост, социална пенсия за инвалидност и персонална пенсия, ако лицата получават пенсия, отпусната в друга държава.

◆ Към заявлението за отпускане на лична пенсия за инвалидност вече се представя медицинска документация, издадена по установения ред в друга държава, в случаите на прилагане на международен договор в областта на социалното осигуряване, по който Република България е страна.

◆ Разпорежданията за лични пенсии за инвалидност и за добавки за чужда помощ, когато трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане е установена само по медицинска документация, изготвена в друга държава и приета по силата на международен договор в областта на социалното осигуряване, по който Република България е страна, се издават въз основа на решение на медицинска комисия към съответното териториално поделение на НОИ, а за лицата с постоянен адрес в чужбина – към териториално поделение на НОИ – София-град. Когато трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане е установена след явяване на лицата пред ТЕЛК (НЕЛК), разпорежданията се издават въз основа на решение на медицинска комисия към съответното териториално поделение на НОИ.

III. Основни показатели за пенсиите за инвалидност и пенсионерите с пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г.

3.1. Общо състояние

3.1.1. Брой пенсионери с водеща пенсия за инвалидност (лични и наследствени)

През 2016 г. **броят на пенсионерите, с водеща пенсия за инвалидност (общо лични и наследствени)**, е 518 109. В сравнение с 2010 г., когато този брой е 490 120, се отчита увеличение с 27 989 души. Най-същественото нарастване на броя на пенсионерите с пенсии за инвалидност е през 2012 г., когато се увеличават със 7 418 души спрямо предходната година. През следващите години нарастването вече е с по-бавни темпове.

Увеличението в броя на пенсионерите с пенсии за инвалидност се дължи основно на ръста на пенсионерите с пенсии за инвалидност поради общо заболяване по чл. 74 от КСО. През 2016 г. те са 455 124 и броят им е нараснал спрямо началото на разглеждания период с 30 790 души.

При останалите пенсионери с трудови пенсии за инвалидност се отчита намаление в броя им, като лицата получаващи пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест са намалели от 12 434 души през 2010 г. на 8 857 през 2016 г. или с 3 577 пенсионера по-малко.

Таблица № 1 : Брой на пенсионерите с водеща пенсия за инвалидност (общо лични и наследствени) за периода 2010 – 2016 г. към 31 декември на съответната година, разпределени по вид на водещата пенсия

ВИД НА ПЕНСИИТЕ	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
ПЕНСИОНЕРИ С ВОДЕЩИ ПЕНСИИ ЗА ИНВАЛИДНОСТ – общо (I+II)	490 120	495 675	503 093	509 359	511 220	513 453	518 109
I. Пенсионери с пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО	439 598	444 992	452 385	458 406	460 364	461 995	465 509
1. Пенсии за инвалидност поради общо заболяване, в това число:	427 021	433 123	441 175	447 619	450 260	452 557	456 576
- Пенсии за инвалидност поради общо заболяване по чл. 74 от КСО	424 334	430 670	438 968	445 643	448 461	450 941	455 124
- Пенсии за инвалидност поради общо заболяване по отменени закони	2 687	2 453	2 207	1 976	1 799	1 616	1 452
2. Пенсии за ИОЗ на лицата по чл. 69 от КСО	143	119	105	96	86	80	76
3. Пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	12 434	11 750	11 105	10 691	10 018	9 358	8 857
II. Пенсионери с пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ	50 522	50 683	50 708	50 953	50 856	51 458	52 600
1. Пенсии за военна инвалидност	3 516	3 345	3 214	3 056	2 797	2 751	2 652
2. Пенсии за гражданска инвалидност	211	202	187	177	166	159	155
3. Социални пенсии за инвалидност	46 795	47 136	47 307	47 720	47 893	48 548	49 793

От 01.01.2016 г. пенсиите за инвалидност поради общо заболяване за лицата по чл. 69 от КСО се изплащат от новосъздадения фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“. Пенсионерите с пенсии за ИОЗ за лицата по чл. 69 към 31.12.2016 г. са с 67 бр. или с 46,9 на сто по-малко спрямо броя им през 2010 г.

Относителният дял на пенсионерите с водещи пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО остава относително стабилен и за целия период надвишава 89,0% от броя на пенсионерите с водеща пенсия за инвалидност. През 2016 г. стойността му е 89,8%.

В броя на пенсионерите с водещи пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет (военна инвалидност, гражданска инвалидност и социална пенсия за инвалидност) за разглеждания период се наблюдава тенденция на увеличение, съответно от 50 522 души през 2010 г. на 52 600 души през 2016 г. Това повишение основно се дължи на увеличаващия се брой пенсионери с водеща социална пенсия за инвалидност, които са и най-многобройната група. През 2010 г. те са били 46 795 души, а през 2016 г. броят им е достигнал 49 793, което е увеличение с 6,4 на сто. От началото на 2015 г. се въведе допълнително условие при отпускането на пенсия за ИОЗ по чл. 74 от КСО, а именно една трета от осигурителният стаж да е действителен. Лицата, които имат трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане повече от 71 на сто, но нямат достатъчно осигурителен стаж, от който една трета действителен, нямат право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване (чл. 74 от КСО), но могат да получат социална пенсия за инвалидност по чл. 90а от КСО. Това е и една от причините за нарастването на броя на лицата получаващи социална пенсия за инвалидност през 2015 и 2016 г.

3.1.2. Брой на пенсиите за инвалидност (лични и наследствени)

Общо пенсиите за инвалидност (лични и наследствени), които се изплащат като първи, втори, трети и т.н. през 2016 г. са 941 468. Намалението на броя им, спрямо 2010 г., когато са били 958 465 е с 16 997 бр. или с 1,8%. От началото на анализирания период до 2014 г. включително броят им ежегодно се покачва. Тенденцията на нарастване се прекъсва през 2015 г., като спадът продължава и през 2016 г., когато техният брой е с 35 078 (с 3,6 на сто) по-нисък спрямо предходната година.

Таблица № 2 : Брой на пенсиите за инвалидност (общо лични и наследствени) за периода 2010 – 2016 г. към 31 декември на съответната година

ВИД НА ПЕНСИИТЕ	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
ПЕНСИИ ЗА ИНВАЛИДНОСТ – общо (I+II)	958 465	968 448	977 434	988 788	996 149	976 546	941 468
I. Пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО	459 412	463 843	470 317	475 085	476 076	476 671	479 221
1. Пенсии за инвалидност поради общо заболяване, в това число:	430 762	436 644	444 478	450 719	453 186	455 264	459 061
- Пенсии за инвалидност поради общо заболяване по чл. 74 от КСО	428 025	434 147	442 234	448 708	451 356	453 621	457 584
- Пенсии за инвалидност поради общо заболяване по отменени закони	2 737	2 497	2 244	2 011	1 830	1 643	1 477
2. Пенсии за ИОЗ за лицата по чл. 69 от КСО	144	120	106	97	87	81	76
3. Пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	28 506	27 079	25 733	24 269	22 803	21 326	20 084
II. Пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ	499 053	504 605	507 117	513 703	520 073	499 875	462 247
1. Пенсии за военна инвалидност	7 322	6 935	6 586	6 235	5 902	5 548	5 317
2. Пенсии за гражданска инвалидност	383	372	355	329	313	298	282
3. Социални пенсии за инвалидност	491 348	497 298	500 176	507 139	513 858	494 029	456 648

Към края на 2016 г. се изплащат общо 479 221 **пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО**, което е увеличение с 4,3% спрямо 2010 г. Този ръст се дължи основно на увеличението на пенсиите за инвалидност поради общо заболяване по чл. 74 от КСО. Към 31.12.2016 г. техният брой е 457 584 или е с 29 559 (14,2%) повече спрямо 2010 г.

Значително намаление с 47,2% се забелязва при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване за лицата по чл. 69 от КСО. Техният брой намалява от 144 през 2010 г. до 76 пенсии през 2016 г.

Пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест към края на 2016 г. са 20 084 бр. и спрямо началото на анализирания период са с 8 422 пенсии по-малко.

При пенсиите за инвалидност, **финансирани от държавния бюджет**, най-съществен дял заемат социалните пенсии за инвалидност. Броят на социалните пенсии за инвалидност бележи постоянен ръст през периода 2010 – 2014 г. Към 31.12.2014 г. се изплащат 513 858 такива пенсии (водещи и допълнителни), като нарастването спрямо 31.12.2010 г. е с 22 510 бр. Основната причина за това е големият брой отпуснати социални пенсии за инвалидност, към друг вид пенсия, като допълнителни в размер 25 на сто. След законодателните промени през 2015 и 2016 г., социална пенсия за инвалидност вече не се отпуска към друг вид пенсия, включително пенсия отпусната в друга държава, но отпуснатите продължават да се изплащат в същия размер. Вследствие на тези разпоредби броят им през последните две години от разглеждания период намалява и към 31.12.2016 г. се изплащат 456 648 социални пенсии за инвалидност (водещи и допълнителни).

3.1.3. Брой на личните пенсии за инвалидност и на пенсионерите с лични водещи пенсии за инвалидност

Към края на 2010 г. **личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО**, са 366 654, а към края на 2016 г. достигнаха 396 221. Броят им за тези седем години се е увеличил с 29 567 или с 8,1%. Личните пенсии за инвалидност, **финансирани от държавния бюджет** намаляват от 495 058 в края на 2010 г. на 459 509 към 31.12.2016 г., което е понижение със 7,2% или с 35 549 пенсии спрямо началото на периода.

Таблица № 3 : Брой на личните пенсии за инвалидност и на пенсионерите с лични водещи пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г. към 31 декември на съответната година

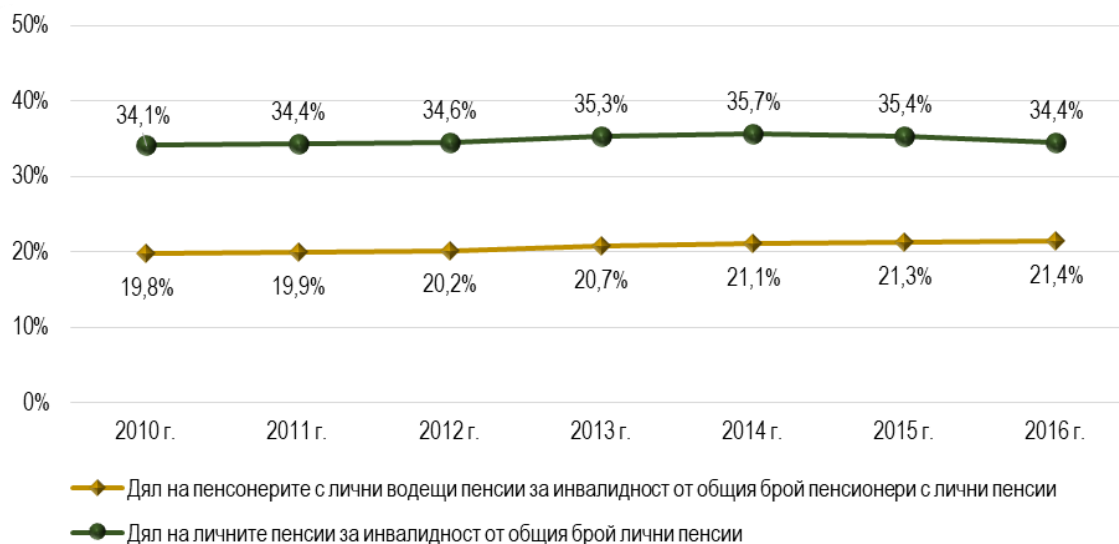
Показатели	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
ПЕНСИИ (ДОО+ДБ)	861 712	871 961	880 575	894 904	907 380	891 469	855 730
I. Лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	366 654	371 120	377 000	384 532	390 412	394 477	396 221
1. Общо заболяване	351 379	356 620	363 112	371 346	377 919	382 714	385 069
2. Трудова злополука и проф. болест	15 275	14 500	13 888	13 186	12 493	11 763	11 152
II. Лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	495 058	500 841	503 575	510 372	516 968	496 992	459 509
1. Военна инвалидност	3 429	3 267	3 130	2 980	2 863	2 724	2 634
2. Гражданска инвалидност	281	276	269	253	247	239	227
3. Социални пенсии за инвалидност	491 348	497 298	500 176	507 139	513 858	494 029	456 648
ПЕНСИОНЕРИ (ДОО+ДБ)	408 658	413 691	420 107	428 265	434 596	439 581	442 816
I. Пенсионери с лични водещи пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	358 824	363 645	369 995	377 861	384 122	388 575	390 640
1. Общо заболяване	350 931	356 190	362 781	370 974	377 581	382 403	384 774
2. Трудова злополука и проф. болест	7 893	7 455	7 214	6 887	6 541	6 172	5 866
II. Пенсионери с лични водещи пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	49 834	50 046	50 112	50 404	50 474	51 006	52 176
1. Военна инвалидност	2 840	2 720	2 628	2 515	2 419	2 303	2 232
2. Гражданска инвалидност	199	190	177	169	162	155	151
3. Социални пенсии за инвалидност	46 795	47 136	47 307	47 720	47 893	48 548	49 793

Към 31.12.2010 г. **пенсионерите**, получаващи лични водещи пенсии за инвалидност, **финансирани от ДОО**, са 358 824, а към 31.12.2016 г. наброяват 390 640, което е с 31 816 или с 8,9% повече. За анализирания период пенсионерите, получаващи лични водещи пенсии за инвалидност, **финансирани от ДБ**, се увеличават от 49 834 души на 52 176 души, което представлява ръст от 2 342 души (с 4,7%).

Общо за периода от 2010 до 2016 г. личните пенсии за инвалидност са намалели с 5 982 бр. (0,7%), а пенсионерите, получаващи лични водещи пенсии за инвалидност, са нараснали с 34 158 души (8,4%).

Броят на пенсиите и пенсионерите, с лични пенсии за инвалидност, изплащани от ДОО нараства плавно за периода от 2010 до 2016 г. Тенденцията е сходна и при броя на пенсиите, финансирани от държавния бюджет, но тяхното нарастване се прекъсва през последните две години от анализирания период. През последните две години има намаление в броя на личните нетрудови пенсии за инвалидност (военна инвалидност, гражданска инвалидност и социална пенсия за инвалидност), спрямо 2014 г., като основната причина за това понижение е, че от началото на 2015 г. не се отпускат социални пенсии за инвалидност като допълнителни пенсии в размер 25 на сто.

Делът на **пенсионерите с лични пенсии** за инвалидност от всички пенсионери с лични пенсии постепенно нараства от 19,8% в края на 2010 г., до 21,4% в края на 2016 г. При броя на **личните пенсии за инвалидност** тенденцията е аналогична до 2015 г., като от общия брой лични пенсии техният дял от 34,1% в края на 2010 г. нараства на 35,4% към 31.12.2015 г. В края на 2016 г. относителният дял на личните пенсии за инвалидност в съвкупността от всички лични пенсии е 34,4%, което е намаление с 1 процентен пункт спрямо делът им през 2015 г. (Фигура № 1)

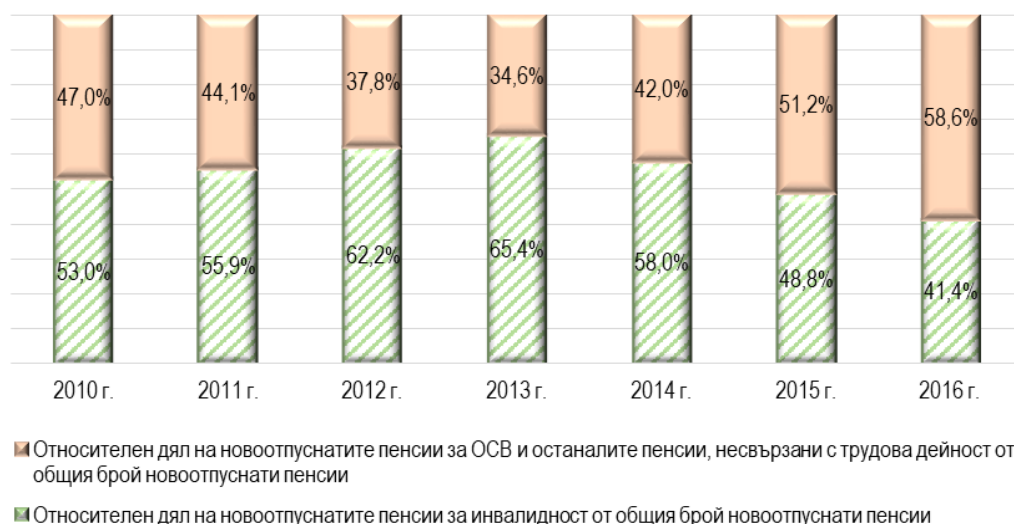

Фигура № 1 : Динамика на дела на личните пенсии за инвалидност и пенсионерите с лични водещи пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г.

3.2. Новоотпуснати пенсии за инвалидност

Относно статистическите данни за новоотпуснатите пенсии следва да се има предвид, че се наблюдават всички пенсии по поредност, не само първите пенсии на правоимащите лица.

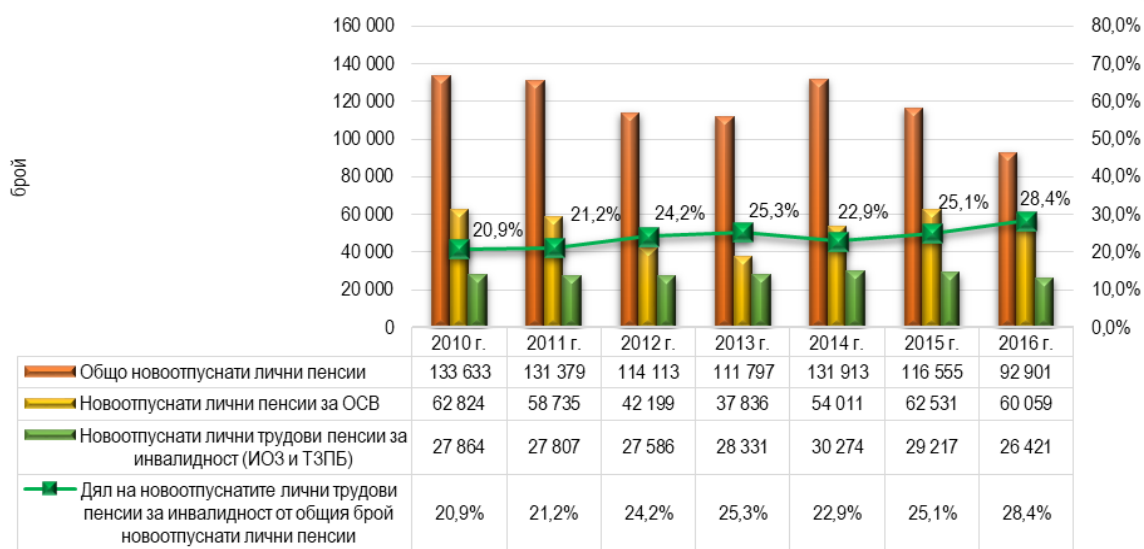
През първата година от анализирания период общият брой на **всички новоотпуснати пенсии (лични и наследствени, първи, втори и т. н.)** е 149 286. От тях 79 075 са отпуснатите пенсии за инвалидност или 53,0% от всички пенсии. Големият брой на новоотпуснатите пенсии за инвалидност се дължи най-вече на новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност през 2010 г.

Фигура № 2 : Динамика на относителния дял на новоотпуснатите пенсии за инвалидност (лични и наследствени) от общия брой новоотпуснати пенсии за периода 2010 – 2016 г.

На Фигура № 2 се вижда динамиката на заемания дял на **новоотпуснатите пенсии за инвалидност** от общата съвкупност на новоотпуснатите пенсии. През периода 2010 – 2014 г.

броят на новите пенсии за инвалидност превишава този на всички останали пенсии. През 2010 г. са отпуснати 79 075 такива пенсии, като броят им нараства ежегодно до 81 834 през 2014 г. В рамките на последните две години от разглеждания период се отчита понижаване на относителния дял на новоотпуснатите пенсии за инвалидност от всички новоотпуснати пенсии, като през 2015 г. делът им е 48,8%, а през 2016 г. достига най-ниската си стойност – 41,4% от общо 109 681 новоотпуснати пенсии. Това намаление на дела на новите пенсии за инвалидност се дължи най-вече на намалението в броя на новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност, отпуснати като допълнителни в размер 25 на сто, които до 2014 г. заемат най-голям дял от новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност.

Фигура № 3 : Динамика на показателите, свързани с новоотпуснатите лични пенсии за периода 2010 – 2016 г.

За периода от 2010 до 2014 г. при **новоотпуснатите лични трудови пенсии** за инвалидност поради общо заболяване и трудова злополука и професионална болест се отчита тенденция в посока на нарастване, след което броят им започва да намалява (Фигура № 3). От 27 864 бр. лични трудови пенсии за инвалидност през 2010 г., техният брой достига 30 274 през 2014 г. През последните две години се отчита понижаване съответно с 1 057 бр. през 2015 г. и с 2 796 бр. през 2016 г. спрямо предходната година. Относителният дял на тези пенсии от всички новоотпуснати лични пенсии се влияе пряко от броя на новоотпуснатите лични пенсии за осигурителен стаж и възраст. Тази зависимост може да се проследи посредством дела им в общата съвкупност на пенсиите. През 2013 г. общо 25,3% от всички новоотпуснати лични пенсии са трудови пенсии за инвалидност. Това е и годината от анализирания период с най-малко отпуснати лични пенсии за осигурителен стаж и възраст (37 836 бр.), вследствие на повишените изисквания за придобиване право на пенсия за ОСВ. През 2014 г. поради задържане на условията за придобиване право на пенсия за ОСВ на нивата от предходната година и увеличението на броя на новоотпуснатите пенсии за ОСВ, делът на новоотпуснатите пенсии за инвалидност намалява с 2,4 процентни пункта.

От 2015 г. относителният дял на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност отново започва да нараства (25,1%). През 2016 г. това нарастване продължава и достига 28,4% (26 421 пенсии) от общия брой новоотпуснати лични пенсии. При съпоставяне на относителния дял на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност в съвкупността от всички новоотпуснати лични пенсии има увеличение с 3,3 процентни пункта. Причините за този ръст са от една страна намалението при броя на новоотпуснатите лични

пенсии за ОСВ, а от друга съществено намаляване на общия брой новоотпуснати лични пенсии, които са с 20,3 на сто по-малко спрямо предходната година.

Таблица № 4 : Брой на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност и брой на пенсионерите с новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност към 31 декември на съответната година

Показатели	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
ПЕНСИИ (ДОО+ДБ)	66 717	69 705	68 665	71 946	74 799	53 350	32 103
I. Лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	27 864	27 807	27 586	28 331	30 274	29 217	26 421
1. Общо заболяване	27 703	27 684	27 459	28 220	30 153	29 115	26 326
2. Трудова злополука и проф. болест	161	123	127	111	121	102	95
II. Лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	38 853	41 898	41 079	43 615	44 525	24 133	5 682
1. Военна инвалидност	35	15	7	21	7	7	10
2. Гражданска инвалидност	0	0	0	0	5	1	0
3. Социални пенсии за инвалидност	38 818	41 883	41 072	43 594	44 513	24 125	5 672
ПЕНСИОНЕРИ (ДОО+ДБ)	31 105	31 249	30 820	31 714	33 431	32 501	29 749
I. Пенсионери с новоотпуснати лични първи трудови пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО:	27 833	27 784	27 560	28 315	30 246	29 193	26 403
1. Общо заболяване	27 696	27 680	27 452	28 217	30 147	29 113	26 322
2. Трудова злополука и проф. болест	137	104	108	98	99	80	81
II. Пенсионери с новоотпуснати лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ:	3 272	3 465	3 260	3 399	3 185	3 308	3 346
1. Военна инвалидност	31	14	5	17	5	6	6
2. Гражданска инвалидност	0	0	0	0	1	0	0
3. Социални пенсии за инвалидност	3 241	3 451	3 255	3 382	3 179	3 302	3 340

Броят на пенсиите и пенсионерите с **новоотпуснати лични пенсии за инвалидност (ИОЗ и ТЗПБ), изплащани от ДОО** нараства за периода от 2010 г. до 2014 г., докато през последните две години от анализирания период бележи спад.

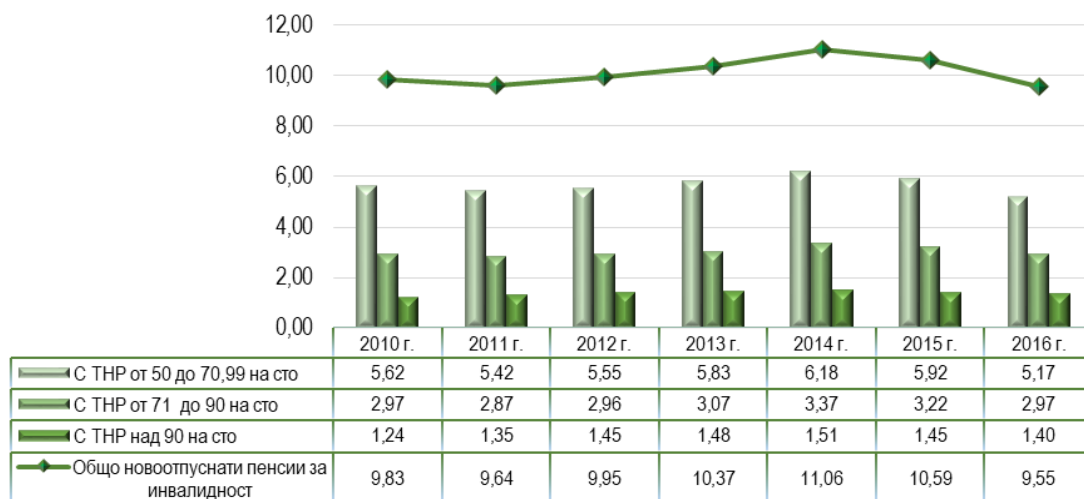
Лицата с **новоотпуснати лични първи пенсии за инвалидност поради общо заболяване** от 27 696 бр. в началото периода се увеличават до 30 147 души през 2014 г. През следващите две години има понижение, като през 2016 г. 26 322 лица са получили лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване. Намалението е с 2 791 души (9,6%) спрямо 2015 г. и с 1 374 души (5,0%) спрямо 2010 г.

Пенсионерите с **новоотпуснати лични първи пенсии за трудова злополука и професионална болест** в края на 2016 г. са 81, което е намаляване с 40,8% спрямо броя им през 2010 г. и с 1,3% повече в сравнение с 2015 г.

Новоотпуснатите лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет (социална пенсия за инвалидност и пенсия за военна инвалидност) се увеличават от 3 272 души през 2010 г. на 3 346 души през 2016 г. или при тях има ръст от 74 души (с 2,3%).

Лицата с **новоотпуснати лични първи социални пенсии за инвалидност** от 3 241 души през 2010 г. се увеличават до 3 340 души през 2016 г. Броят на новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност от 38 818 през 2010 г. е намалял до 5 672 през 2016 г. Основната причина за това намаляване е, че социалната пенсия за инвалидност от 2015 г. вече не се отпуска към друг вид пенсия (в размер 25 на сто), включително пенсията отпусната в друга държава. Въпреки, че от началото на 2015 г. социални пенсии за инвалидност не се отпускат като допълнителни пенсии, все още продължават да се отпускат такива, на лица които са придобили това право до 31.12.2014 г., но броят им вече е значително по-малък.

През 2016 г. пенсионерите с **новоотпуснати лични първи пенсии за военна инвалидност** са 6 души. Техният брой е намалял с 25 души спрямо 2010 г.

Фигура № 4 : Динамика на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност на 1 000 осигурени лица (в промила), разпределени по степен на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане за периода 2010 – 2016 г.

Показателят **новоотпуснати лични трудови пенсии за инвалидност на 1 000 осигурени лица** през 2010 г. е със стойност 9,83 промила. В следващите години се отчита нарастване, достигайки най-високата си стойност през 2014 г. (11,06 промила), след което стойностите намаляват. През последната година от разглеждания период броят на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност на 1 000 осигурени лица е 9,55 промила, което е най-ниската стойност за анализирания период.

Таблица № 5 : Брой новоотпуснати лични трудови пенсии за инвалидност, разпределени по степен на трайно намалена работоспособност за периода 2010 – 2016 г.

Година	Общ брой новоотпуснати пенсии за инвалидност	Трайно намалено работоспособност/вид и степен на увреждане					
		над 90%		от 71% до 90%		от 50% до 70,99%	
		брой	дял	брой	дял	брой	дял
2010	27 833	3 525	12,7%	8 407	30,2%	15 901	57,1%
2011	27 784	3 888	14,0%	8 281	29,8%	15 615	56,2%
2012	27 560	4 012	14,6%	8 187	29,7%	15 361	55,7%
2013	28 315	4 040	14,3%	8 373	29,6%	15 902	56,2%
2014	30 246	4 131	13,7%	9 215	30,5%	16 900	55,9%
2015	29 193	4 002	13,7%	8 876	30,4%	16 315	55,9%
2016	26 402	3 874	15,1%	8 223	32,0%	14 305	54,2%

Забележка: В броя на новоотпуснатите лични пенсии със степен ТНР от 50 до 70,99% са включени и пенсионерите с непосочена група инвалидност.

В структурата на новоотпуснатите лични трудови пенсии за инвалидност през периода 2010 – 2016 г. най-голям е относителният дял на **лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто** (Таблица № 5). През 2010 г. техният дял е 57,1%, след което намалява, като достига стойност от 54,2% през 2016 г. Делът на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 71 до 90 на сто е с колебливи стойности – от 30,2% в началото на анализирания период, намалява до

29,6% през 2013 г., след което се покачва достигайки 32,0% през 2016 г. С най-малък относителен дял са лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто, като през 2010 г. относителният им дял е 12,7% и нараства до 15,1% през 2016 г.

3.3. Среден осигурителен стаж и средна възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност

Осигурителният стаж при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване играе важна роля както за правото, така и за размера на пенсията. Правото и размерът на пенсията за трудова злополука и професионална болест не са обвързани с осигурителен стаж.

По отношение на показателя „среден осигурителен стаж“ при пенсионерите с лични първи пенсии за инвалидност поради общо заболяване през разглеждания период се наблюдава спад от 22,3 години през 2010 г. на 21,6 години за 2016 г. или с 0,7 години общо за периода (Фигура № 5).

При новоотпуснатите пенсии средният осигурителен стаж бележи колеблива тенденция. През 2010 г. средният осигурителен стаж на пенсионерите с новоотпуснати пенсии за инвалидност е 19,0 години, а през 2016 г. те се отпускат средно с 18,4 години стаж. Най-ниската стойност на показателя е през 2011 и 2013 г. – 18,3 години.

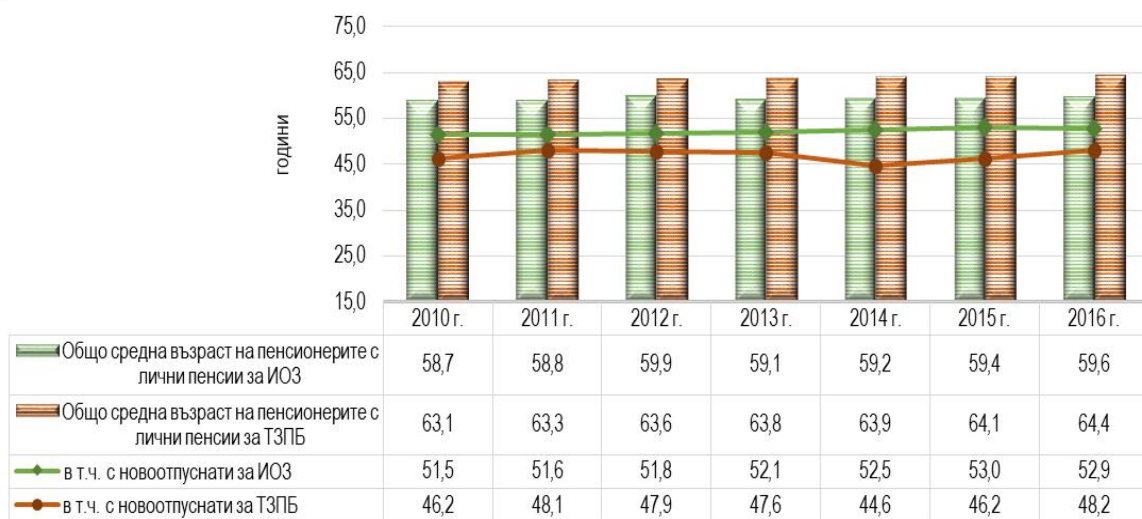

Фигура № 5 : Динамика на средния осигурителен стаж на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване за периода 2010 – 2016 г. (в години)

Средната възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност поради общо заболяване от 58,7 години за 2010 г. се покачва на 59,6 години за 2016 г. (Фигура № 6). Потвърждавайки очерталата се зависимост между общите средни показатели и тези на пенсионерите с новоотпуснати пенсии за инвалидност поради общо заболяване, общата средна възраст също е в пряка зависимост от възрастта на пенсионерите с първично освидетелстване за инвалидизиране. При пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване средната възраст също постепенно нараства и от 51,5 години през 2010 г. достига 53,0 години през 2015 г. През 2016 г. средната възраст се понижава до 52,9 години.

За пенсионерите с пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест, общата средна възраст е по-висока от тази на получаващите пенсия за инвалидност поради общо заболяване. В началото на анализирания период тя е 63,1 години, като нараства до 64,4 години в края на периода. При пенсионерите с новоотпуснати пенсии за ТЗПБ средната възраст варира от 44,6 до 48,2 години, като за целия период остава с по-ниски стойности от

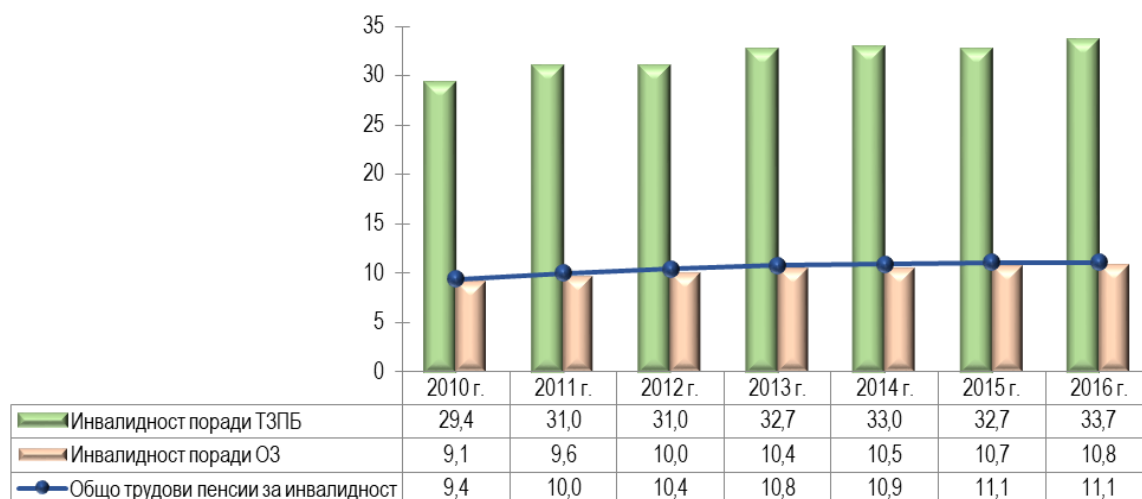
тази на пенсионерите с новоотпуснати пенсии за ИОЗ.

Фигура № 6 : Динамика на средната възраст на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване и с лични пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест за периода 2010 – 2016 г.

3.4. Средна продължителност на получаване на лична пенсия за инвалидност

Върху продължителността на получаване на една лична пенсия за инвалидност влияние оказват следните три фактора: 1) рехабилитация, 2) отпускане на друг вид пенсия, 3) смърт. С ежегодно заделяните средства от бюджета на ДОО за изплащане на парични помощи за профилактика и рехабилитация по презумпция се очаква да се подобрява здравният статус и да се възстановява работоспособността на осигурените лица – бенефициенти на едноименната програма на Националния осигурителен институт.

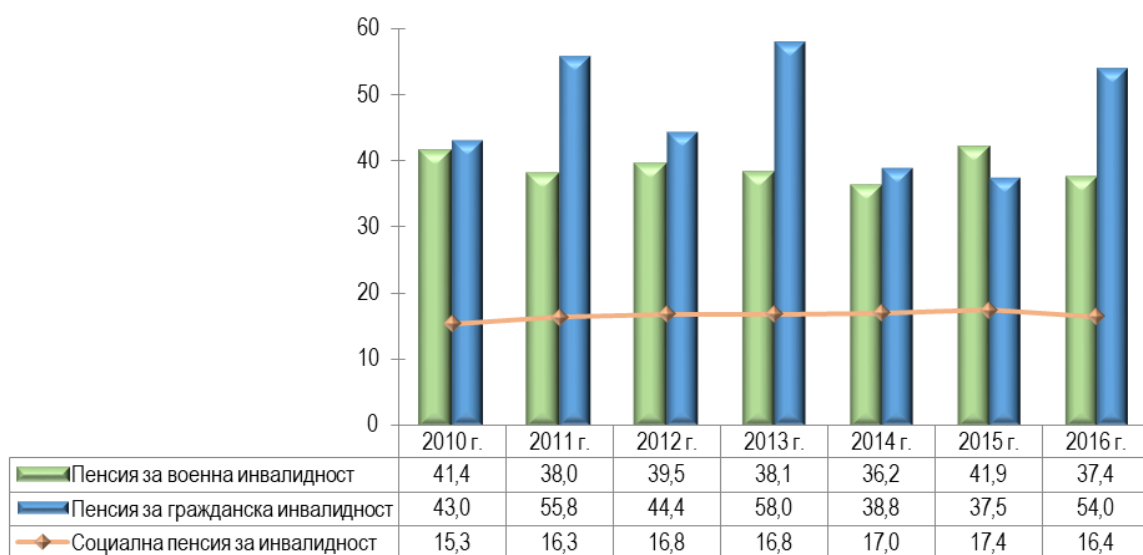

Фигура № 7 : Динамика на средната продължителност на получаване на личните трудови пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г. (в години)

Средната продължителност на получаване на личните трудови пенсии за инвалидност е изчислена на базата на прекратените лични пенсии поради **смърт** и поради **рехабилитиране** през отчетната година.

За времето от 2010 до 2016 г. общо средната продължителност на получаване на **лична трудова пенсия за инвалидност** нараства от 9,4 години до 11,1 години (Фигура № 7). Същата тенденция се наблюдава и при личните пенсии за **инвалидност поради общо заболяване**. В началото на периода тези пенсии са се получавали средно 9,1 години, след което средната продължителност на получаването им започва да нараства и достига до 10,8 години през 2016 г. Средната продължителност на получаване на лична пенсия за **трудова злополука и професионална болест** за периода от 2010 до 2014 г. се покачва от 29,4 години до 33,0 години, като през 2015 г. тази тенденция се прекъсва и се наблюдава леко понижение с 0,3 години (32,7 г.). За 2016 г. стойността на показателя е 33,7 години. Независимо от високите стойности при пенсиите за ТЗПБ, влиянието им върху стойността на общия показател е минимално, поради малкото им относително тегло в общата съвкупност на личните трудови пенсии за инвалидност.

По-голямата част от прекратените лични трудови пенсии за инвалидност са по причина **смърт** на пенсионера, като тези пенсии се получават и по-дълго (средната продължителност нараства от 10,9 години през 2010 г. до 12,8 години през 2016 г.). Делът на личните трудови пенсии за инвалидност, прекратени поради рехабилитиране е по-малък, а продължителността им на получаване е нараснала от 5,4 години през 2010 г. до 6,2 години през 2016 г.

Фигура № 8 : Динамика на средната продължителност на получаване на личните нетрудови пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г. (в години)

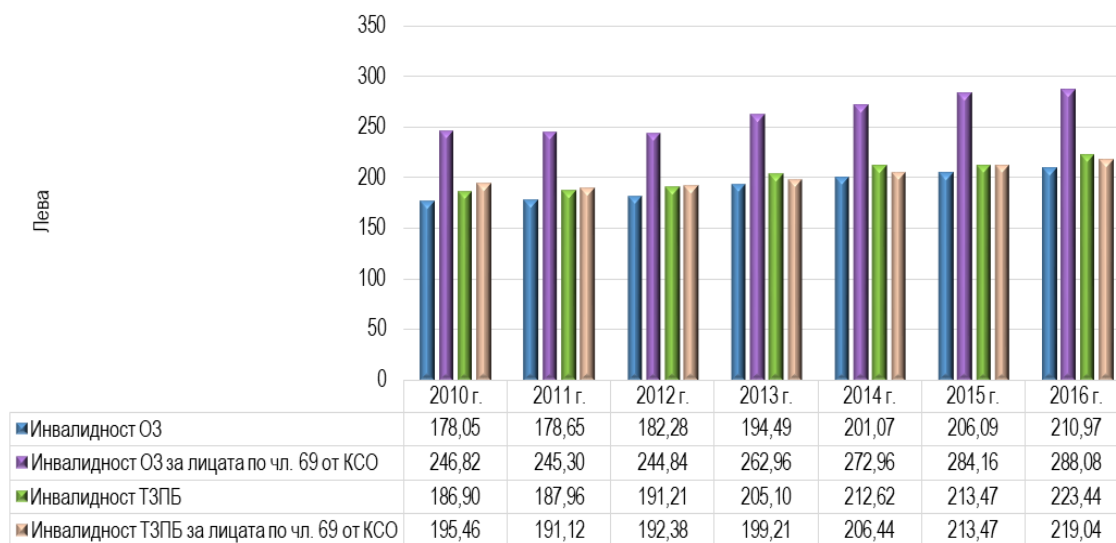
Средната продължителност на получаване на личните нетрудови пенсии за инвалидност е изчислена на базата на прекратените лични пенсии поради **смърт** през отчетната година.

Средната продължителност на получаване на личните пенсии за **военна инвалидност** варира през изследвания период като достига до 37,4 години през 2016 г. (Фигура № 8). При пенсиите за **гражданска инвалидност** този показател се колебае от 43,0 години през 2010 г. до 54,0 години през 2016 г. Причината за по-високата средна продължителност на получаване на пенсиите за военна и гражданска инвалидност в сравнение с другите видове пенсии за инвалидност е ниската средна възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии от тези два вида.

При **социалните пенсии за инвалидност** наблюдаваме значително по-ниска средна продължителност на получаване в сравнение с тези на пенсиите за военна и гражданска инвалидност. През 2010 г. този вид пенсия се е получавала средно 15,3 години, а през 2016 г. – 16,4 години или за целия период се отбелязва ръст от 1,1 години.

3.5. Средни основни месечни размери на личните пенсии за инвалидност

Средният основен месечен размер на личните пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** (без пенсиите за ИОЗ по отменени закони и за лицата по чл. 69 от КСО) за периода 2010 – 2016 г. се е увеличил от 178,05 лв. през 2010 г. на 210,97 лв. през 2016 г., а на пенсиите за инвалидност поради **трудова злополука и професионална болест** (без пенсиите за ТЗПБ по отменени закони и за лицата по чл. 69 от КСО) от 186,90 лв. на 223,44 лв. (Фигура № 9).

Фигура № 9 : Динамика на средните основни размери на личните трудови пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г.

Пенсиите за военна и гражданска инвалидност и социалната пенсия за инвалидност се определят в процент от социалната пенсия за старост в зависимост от степента на трайно намалената работоспособност на лицата. Поради тази причина средните размери на горепосочените видове пенсии са в пряка зависимост от изменението на размера на социалната пенсия за старост, който се определя от Министерския съвет по предложение на МТСП и НОИ, както и от броя на пенсионерите в съответната група инвалидност, според определената степен на трайно намалена работоспособност.

Средният основен месечен размер на личните пенсии за **военна инвалидност** се е увеличил от 130,55 лв. през 2010 г. на 152,44 лв. през 2016 г. (Фигура № 10). При пенсиите за **гражданска инвалидност** този размер нараства от 129,80 лв. в началото на периода до 151,64 лв. в края му.

Фигура № 10 : Динамика на средните основни размери на личните нетрудови пенсии за инвалидност за периода 2010 – 2016 г.

Социалните пенсии за инвалидност са със среден основен месечен размер съответно 114,92 лв. през 2010 г. и 133,00 лв. през 2016 г., или нарастването е с 18,08 лв. (15,7 на сто).

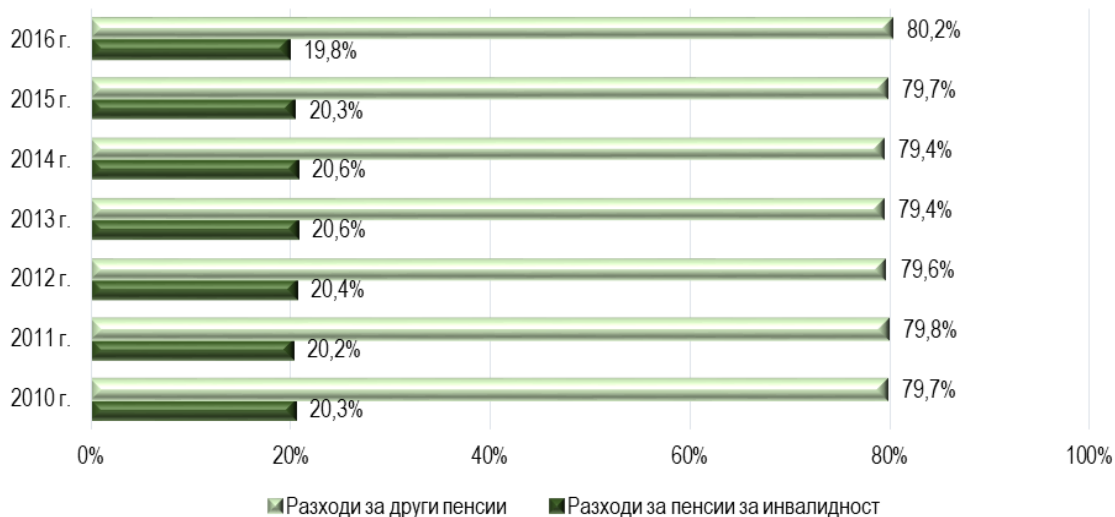
3.6. Разходи за пенсии за инвалидност

Разходите за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО и от държавния бюджет, за 2010 г. са 1 397 838,3 хил. лв. и нарастват ежегодно до 1 701 046,8 хил. лв. за 2016 г. За този период годишният разход за пенсии за инвалидност бележи ръст от 303 208,5 хил. лв. или с 21,7% (Таблица № 6).

Таблица № 6 : Разходи за пенсии за инвалидност по видове за периода 2010 – 2016 г. (в хил. лв.)

ВИД НА ПЕНСИЯТА	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Инвалидност поради общо заболяване	1 092 018,7	1 107 895,9	1 164 152,7	1 253 398,2	1 305 447,0	1 343 380,0	1 375 776,0
Инвалидност поради общо заболяване по отменени закони	6 301,0	5 827,3	5 656,4	5 367,5	4 965,0	4 537,2	4 155,1
Инвалидност поради общо заболяване за лицата по чл. 69 от КСО	414,1	372,9	329,1	325,5	311,9	294,5	287,3
Военна инвалидност	9 940,5	9 516,7	9 297,7	9 395,3	9 243,5	9 032,6	8 852,2
Гражданска инвалидност	484,8	467,1	448,5	447,2	445,4	435,9	424,6
Социална пенсия за инвалидност	244 680,4	247 952,8	250 487,5	270 737,7	284 857,1	286 085,1	272 207,4
Трудова злополука или професионална болест	43 904,1	42 099,6	41 365,6	42 127,7	41 529,2	40 375,4	39 267,7
Трудова злополука или професионална болест за лицата по чл. 69 от КСО	94,7	78,3	75,1	81,6	79,1	77,7	76,5
ОБЩО:	1 397 838,3	1 414 210,6	1 471 812,6	1 581 880,7	1 646 878,2	1 684 218,4	1 701 046,8

Делът на изплатените суми за инвалидни пенсии от общия разход за пенсии за целия седемгодишен период е със стойности между 19,8 и 20,6%, т.е. относително постоянен (Фигура № 11).

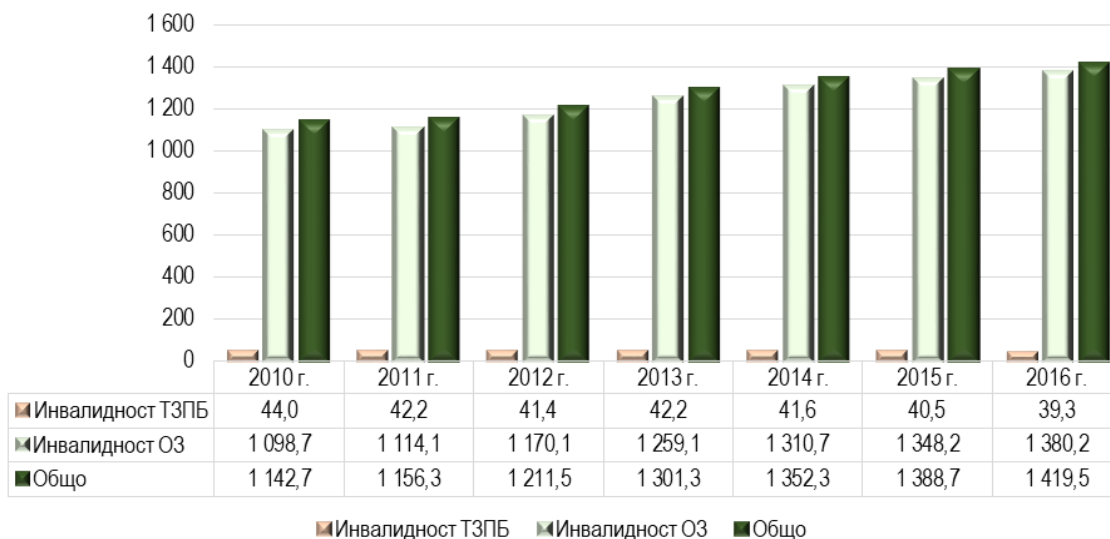

Фигура № 11 : Динамика на дела на разходите за пенсии за инвалидност от общите разходи за пенсии за периода 2010 – 2016 г.

Разходите за **трудова пенсия за инвалидност, финансирани от ДОО**, през всяка следваща година от анализирания период в сравнение с предходната нарастват и достигат 1 419,5 млн. лв. през 2016 г. В тези разходи са включени освен личните и наследствените пенсии за инвалидност, също и сумите, изплатени от ДОО за добавки към пенсиите на правоимащите лица (Фигура № 12).

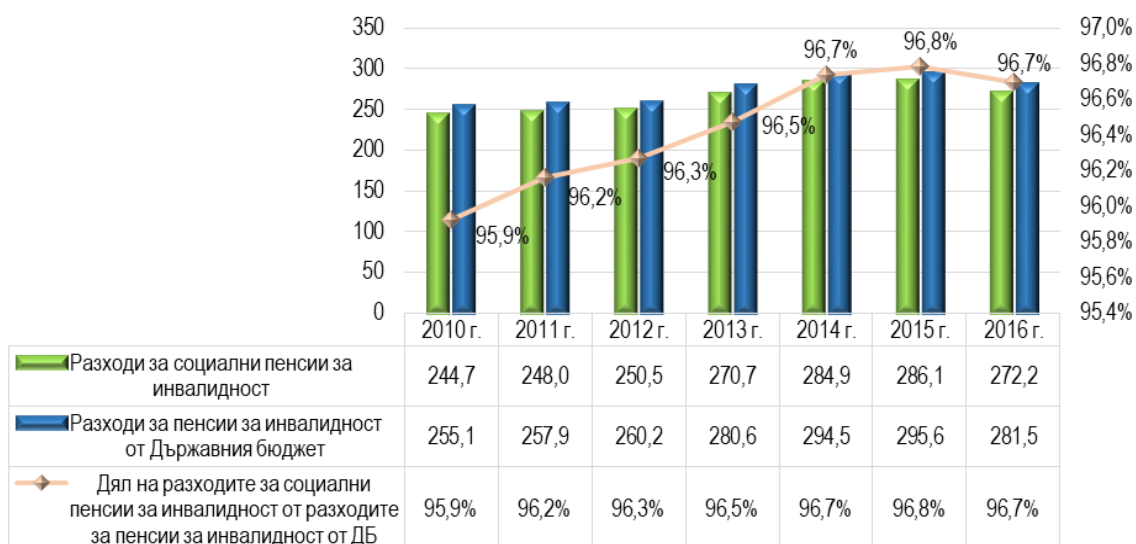
В общите разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, основен дял заемат разходите, изплатени за пенсии за инвалидност поради общо заболяване (вкл. пенсии за ИОЗ по отменени закони и за лицата по чл. 69 от КСО). От 96,2% за 2010 г. те нарастват на 97,2% за 2016 г. Делът на разходите за пенсии за ТЗПБ (вкл. пенсии за ТЗПБ по отменени закони и за лицата по чл. 69 от КСО) намалява от 3,8% на 2,8%.

Номинално разходите за **пенсии за инвалидност поради общо заболяване** за периода се увеличават от 1 098,7 млн. лв. за 2010 г. на 1 380,2 млн. лв. за 2016 г., а разходите за изплащане на пенсиите за трудова злополука и професионална болест – от 44,0 млн. лв. за 2010 г. намаляват на 39,3 млн. лв. за 2016 г.

Фигура № 12 : Разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2010 – 2016 г. (млн. лв.)

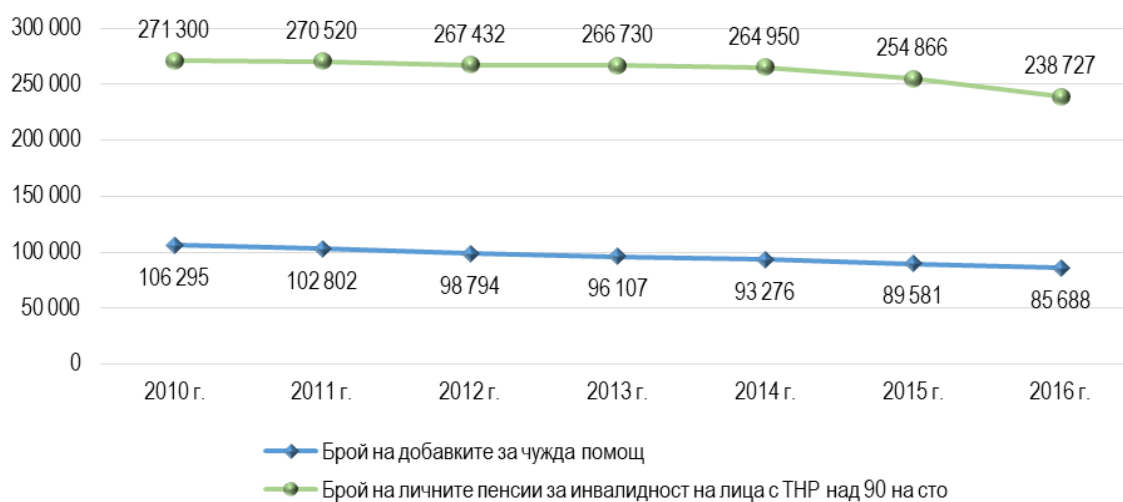
Разходите за пенсии за инвалидност за сметка на държавния бюджет от 255,1 млн. лв. за 2010 г. се увеличават на 281,5 млн. лв. за 2016 г. В тази група най-съществен е дялът на разходите за социални пенсии за инвалидност, които се покачват пропорционално на общите разходи, достигайки 272,2 млн. лв. за 2016 г. (Фигура № 13). Увеличението на разходите за пенсии за инвалидност от държавния бюджет се дължи на извършването през годините осъвременяване на пенсиите и основно – на големия брой социални пенсии за инвалидност, изплащани като допълнителни пенсии на правоимащите лица. Към 31 декември 2016 г. се изплащат 406 855 бр. социални пенсии в размер 25 на сто от социалната пенсия за инвалидност.

Фигура № 13 : Разходи за пенсии за инвалидност, финансирани от ДБ, за периода 2010 – 2016 г. (млн. лв.)

3.7. Добавки за чужда помощ към пенсиите

Пенсионерите с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90%, които не са в състояние да се обслужват самостоятелно при задоволяване на ежедневните си потребности, получават към определената им пенсия, независимо от нейния вид и **добавка за чужда помощ (ДЧП)** в размер 75 на сто от социалната пенсия за старост. Тази добавка има характер на парично плащане за дългосрочна грижа за лица, за които от ТЕЛК/НЕЛК е определена такава потребност. Броят на бенефициентите на добавката за чужда помощ е в зависимост от броя на освидетелстваните с висока степен на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане лица.

Фигура № 14 : Динамика на броя на добавките за чужда помощ и броя на личните пенсии за инвалидност на лица с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто за периода 2010 – 2016 г. (към 31 декември на съответната година)

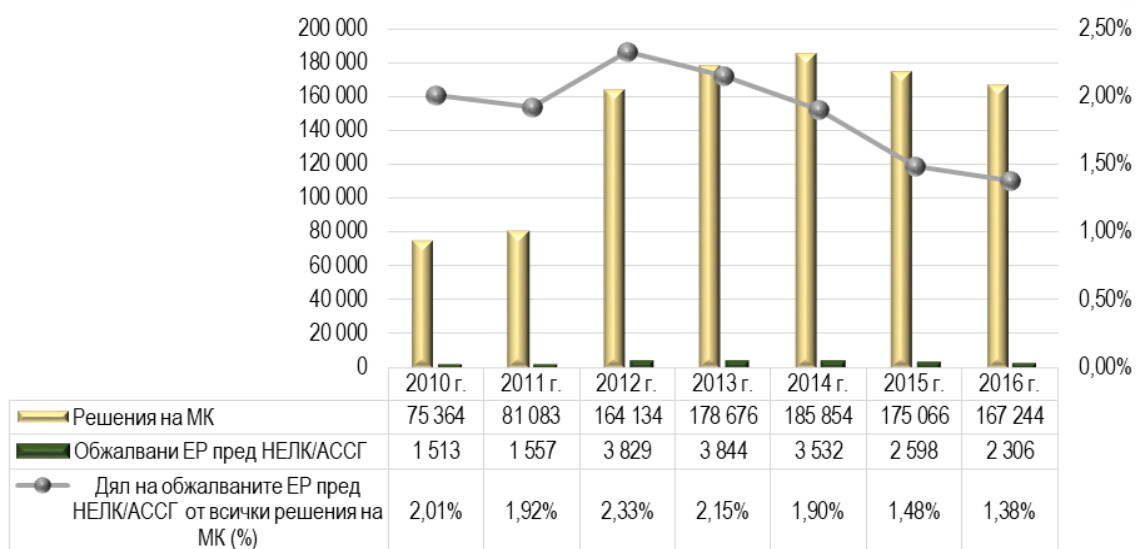
За началната на настоящия анализ година, данните показват, че броят на пенсионерите с лични пенсии за инвалидност с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто е 271 300, а броят на добавките за чужда помощ – 106 295. През следващите години успоредно с намаляването на числеността на пенсиите на лица с ТНР над 90 на сто се понижава и броят на добавките за чужда помощ, като през 2016 г. те достигат най-ниските стойности за анализирания период, съответно – 238 727 бр. пенсии и 85 688 бр. ДЧП.

IV. Контрол, осъществяван от Националния осигурителен институт върху експертизата на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане

Експертизата на трайно намалената работоспособност, на вида и степента на увреждане на лицата се осъществява от териториални експертни лекарски комисии (ТЕЛК) и от Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК). Това налага необходимостта Националният осигурителен институт да упражнява системен контрол по качеството на експертизата на работоспособността, осъществявана от органите на медицинската експертиза и да участва при усъвършенстване на принципите, критериите и методологията за определяне на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане.

Текстовете, регламентиращи контрола по дейността, свързана с експертизата на трайно намалената работоспособност, на вида и степента на увреждане на лицата са разписани в

Закона за здравето, в Кодекса за социално осигуряване и в Наредбата за медицинската експертиза.

Фигура № 15 : Резултати от контролната дейност на медицинските комисии към ТП на НОИ за периода 2010 – 2016 г.

Анализът на резултатите от контролната дейност на медицинските комисии очертава тенденция на нарастване на броя на решенията на медицинските комисии за периода от 2010 до 2014 г. и намаление през следващите две години. Тенденцията при броя на обжалваните ЕР пред НЕЛК/Административен съд София-град (АССГ) в общи линии следва тази на общия брой решения на МК. Делът на обжалваните експертни решения от всички постановени решения на медицинските комисии намалява от 2,01% в началото на периода на 1,38% в края на периода (Фигура № 15).

Увеличение със 110 490 (над 2,4 пъти) има на броя на решенията на МК през 2014 г., когато е отчетена най-високата стойност на този показател (185 854), спрямо броя им през 2010 г. През 2014 г. е регистриран най-високият брой новоотпуснати пенсии за инвалидност (33 431 бр.) за разглеждания период.

Резултатите от обжалваните от медицинските комисии в ТП на НОИ експертни решения по експертизата на трайно намалената работоспособност, осъществена за периода 2010 – 2016 г., са показани в следващата таблица:

Таблица № 7 : Резултати от обжалвани от МК към ТП на НОИ експертни решения за периода 2010 – 2016 г.

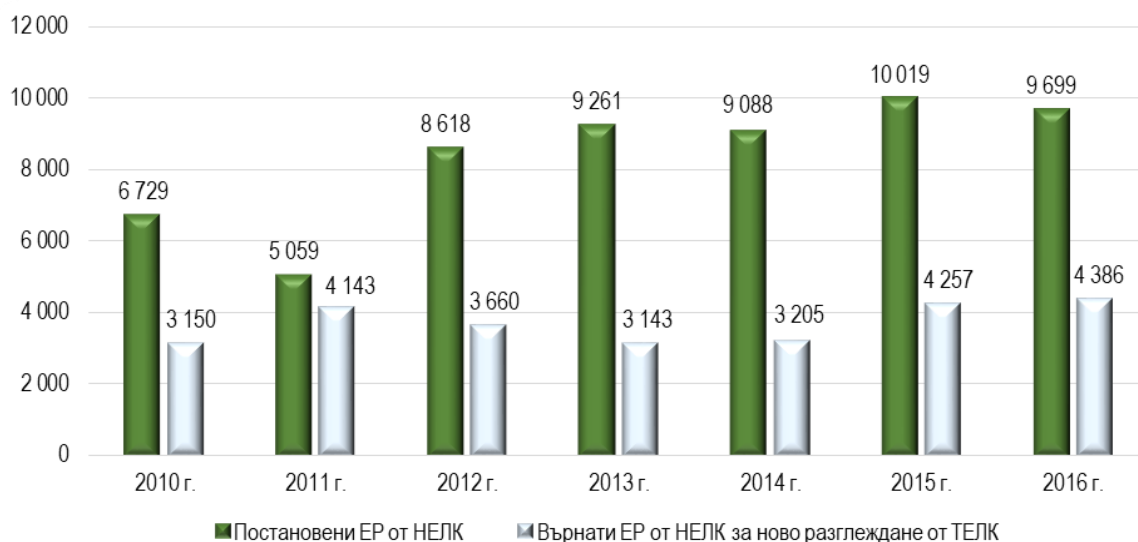
Година	Общ брой	Решение на ТЕЛК/НЕЛК				Решение на НЕЛК/СГС/АССГ					
		50–70,99%	71 – 90%	над 90% без ЧП	над 90% с ЧП	Работоспособни	под 50%	50 – 70,99%	71 – 90%	над 90% без ЧП	над 90% с ЧП
2010	1 257	594	529	89	45	3	253	537	319	83	62
2011	774	377	336	29	32	5	160	312	222	34	41
2012	1 008	471	424	74	39	1	126	465	304	74	38
2013	1 258	634	494	99	31	4	149	599	385	87	34
2014	1 384	631	603	120	30	2	171	635	420	124	32
2015	1 096	511	495	75	15	0	112	577	329	65	13
2016	818	374	347	68	29	5	76	451	203	58	25
ОБЩО:	7 595	3 592	3 228	554	221	20	1 047	3 576	2 182	525	245

През периода 2010 – 2016 г. от медицинските комисии са обжалвани 19 179 експертни решения на ТЕЛК/НЕЛК. Към 31 декември 2016 г. по 7 595 експертни решения процедурата по обжалване е приключила. Анализът на обжалваните от МК експертни решения, показва следните резултати:

- На 1 067 лица след обжалването на експертното решение е определен процент трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане под 50 на сто, което не им дава право на пенсия за инвалидност. От тях 20 лица са обявени за работоспособни, а останалите 1 047 са с определена под 50 на сто ТНР.
- Броят на лицата с ТНР над 50 на сто, която определя правото на пенсия за инвалидност, е намалял. От 7 595 лица, на които първоначално е бил определен процент ТНР над 50 на сто, след обжалването намаляват на 6 528 или 86,0% от тях запазват правото си на пенсия за инвалидност.
- С 26,3% намалява броят на лицата с ТНР над 71 на сто. От 4 003 лица с първоначално определен процент ТНР над 71 на сто след обжалването на експертното решение от МК техният брой намалява на 2 952. Тези лица до края на 2014 г. имаха право и на социална пенсия за инвалидност като допълнителна пенсия.
- Увеличава се с 24 души броят на лицата, на които е определена ТНР над 90 на сто с право на добавка за чужда помощ.

Лекарят-представител на НОИ в НЕЛК е равнопоставен член на съответния специализиран състав на НЕЛК, с всички права и задължения, регламентирани в чл. 43 от Правилника за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза и на регионалните картотеки на медицинските експертизи. Методически се ръководи и изпълнява задълженията си под ръководството и контрола на председателя на съответния състав на НЕЛК.

Лекарите-представители на НОИ в НЕЛК през периода 2010 – 2016 г. са участвали в постановяването на 58 473 експертни решения, от които 25 944 бр. са върнати ЕР от НЕЛК за ново разглеждане от ТЕЛК. Разпределението им по години е отразено на Фигура № 16.

Фигура № 16 : Разпределение на постановените ЕР от НЕЛК и отменените и върнати ЕР за ново разглеждане от ТЕЛК за периода 2010 – 2016 г.

V. Резюме и заключение

За периода 2010 – 2016 г.:

- Броят на пенсионерите с водеща пенсия за инвалидност се е увеличил с 5,7%;
- Броят на пенсиите за инвалидност е намалял с 1,8%;
- Финансираните от държавното обществено осигуряване лични пенсии за инвалидност се увеличават с 8,1%, а тези от държавния бюджет намаляват със 7,2%;
- Нарастването на броя на пенсионерите, получаващи лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, е с 8,9%, а на броя на пенсионерите, получаващи лични пенсии за инвалидност, финансирани от държавния бюджет – с 4,7%;
- Броят на пенсиите за инвалидност двукратно превишава броят на пенсионерите, които получават пенсии за инвалидност поради получаваните социални пенсии за инвалидност като допълнителни пенсии;
- Според степента на трайно намалена работоспособност най-малък е относителният дял на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто, като дялът им от всички инвалидни пенсии е нараснал с 2,4 процентни пункта. Групата на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто е най-многобройна и заема най-висок дял, който за целия период е над 50 на сто;
- Средната възраст на пенсионерите с пенсия за инвалидност поради общо заболяване се е покачила с 0,9 години;
- При средния осигурителен стаж на получаваните пенсии за ИОЗ има спад с 0,7 години;
- Дялът на изплатените суми за инвалидни пенсии от общия разход за пенсии е относително постоянен през целия анализиран период, със стойности между 19,8% и 20,6 %;
- Годишният разход за пенсии за инвалидност е нараснал с 21,7%;
- Разходите за пенсии за инвалидност за сметка на държавното обществено осигуряване са се увеличили с 24,2%;
- Разходите на пенсии за инвалидност за сметка на държавния бюджет са се увеличили с 10,3%;
- В групата на разходите за пенсии за инвалидност за сметка на държавния бюджет най-съществен е дялът на разходите за социални пенсии за инвалидност, като стойността му нараства от 95,9% през 2010 г. на 96,7% през 2016 г.

Експертната на трайно намалената работоспособност, на вида и степента на увреждане на лицата е изключително важна част от всяка пенсионна схема, основана на определена степен на инвалидност, тъй като с нея се поставя началото на процеса – от зараждането на евентуалното право на пенсия за инвалидност до реализиране на това право. Нарасналият брой на пенсионерите с пенсии за инвалидност и разходите за изплащането им през последните години, както и установените нарушения и сигнали за недобросъвестно поведение на някои членове на органите на медицинската експертиза на работоспособността налагат търсенето на начини за подобряване на организацията и контрола на тази дейност.

Освен това, демографските показатели, които очертават едно застаряващо население с влошен здравен статус, изразяващ се в повишаване на броя на социалнозначимите заболявания – сърдечно-съдови болести, онкологични заболявания, захарен диабет и усложненията му, болестите на опорно-двигателния апарат и др., са тревожни процеси, които също допринасят за повишаване броя на лицата, които разчитат основно на паричните обезщетения, пенсии и

др. услуги, които могат да получават от социалните системи.

Законодателството в социалната сфера в Република България е определило правото въз основа на Експертно решение на ТЕЛК и НЕЛК да се ползват различни придобивки: пенсии, социални помощи и други социални плащания за хората с увреждания. Тези права са регламентирани в множество закони и подзаконовни нормативни актове и се администрират и изплащат от различни институции и организации – Национален осигурителен институт, Министерство на труда и социалната политика, Агенция за социално подпомагане, Агенция за хората с увреждания, Министерство на финансите, Министерство на транспорта, общините и др. Всички тези придобивки произтичат от експертно решение, което се постановява от комисии, представляващи органи на медицинската експертиза, ръководени от Министерството на здравеопазването и неговите структури.

Анализът на състоянието на социалноосигурителната и здравната система, както и тенденциите и перспективите за развитие на дейността на органите за медицинска експертиза дават възможност да се изведат на преден план някои основни предизвикателства, които ще определят основните акценти, с оглед подобряване на организацията и оптимизиране на дейността на медицинската експертиза.

Промените, които предстои да бъдат осъществени в близко бъдеще имат за цел да се създадат условия за изграждане на нов модел за експертиза на работоспособността, който да осигурява по-гъвкава система с различни критерии и оценки в зависимост от различните нужди и индивидуалните особености на лицата с увреждания, като се отчита възрастта на лицето и възможността да упражнява трудова дейност.

* * *

2017 г.